राज्यातील अभिमत विद्यापीठातील व्यावसायिक अभ्यासक्रमाच्या विद्यार्थ्यांकरीता शासनाची प्रचलित शिष्यवृत्ती प्रतिपूर्ती योजना लागू करण्याबाबत..

महाराष्ट्र शासन
उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग
शासन निर्णय क्र. सीटीसी-२०२०/प्र.क्र.२३/तांशि-४
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२.
दिनांक :- २३ फेब्रुवारी, २०२३.

संदर्भ :-१) सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग, शासन निर्णय क्रमांक ईबीसी-२००९/प्र.क्र.१४६/मावक-२, दि.२७.०७.२००९.
२) उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, शासन निर्णय, क्र.टीईएम-२०१०/(१२५/२०१०)/तांशि-४, दि.०६.११.२०१०.
३) मा.उच्च न्यायालय, मुंबई यांचे क्र.६९/२०२१ या जनहित याचिकेत दि.२०.०३.२०१५ रोजीचे आदेश.
४) उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग, शासन निर्णय क्र.संकीर्ण-२०१७/प्र.क्र.३३२/तांशि-४, दि.०७.१०.२०१७.
५) University Grants Commission Notification No.F.1-2/2018 (CPP-I/DU) UGC (Institutions Deemed to be Universities) Regulations, 2019, dated 20.02.2019.
६) शासन निर्णय समक्रमांक दि.१४.१०.२०२१ व दि.०७.१२.२०२१.
७) मा.न्या.श्री.एम.एन.गिलानी (निवृत्त) तथा माजी अध्यक्ष शुल्क नियामक प्राधिकरण, मुंबई यांच्या समितीचा दि.२७.१२.२०२१ रोजीचा अहवाल.
८) मा.राज्य मंत्रिमंडळाच्या दि.३१.०१.२०२३ रोजीच्या बैठकीचे इतिवृत्त.

प्रस्तावना :-

राज्यातील शासन मान्यताप्राप्त खाजगी विनाअनुदानित व कायम विनाअनुदानित संस्थामधील व्यावसायिक अभ्यासक्रमांमध्ये प्रवेश घेणाऱ्या अनुसूचित जातीच्या विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक शुल्काच्या प्रतिपूर्तीबाबत संदर्भाधीन क्र.१ येथील दि.२७.०७.२००९ च्या शासन निर्णयान्वये सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभागाने आदेश निर्गमित केले होते. त्याचप्रमाणे खाजगी विनाअनुदानित व कायम विनाअनुदानित शिक्षण संस्थांमधील व्यावसायिक अभ्यासक्रमांसाठी प्रवेश घेणाऱ्या आर्थिकदृष्टया मागासवर्गीय विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक शुल्काच्या प्रतिपूर्तीबाबत उच्च व तंत्र शिक्षण विभागाने संदर्भाधीन क्र.०२ येथील दि.०६.११.२०१० च्या शासन निर्णयान्वये शैक्षणिक वर्ष २०१०-११ करीता आदेश निर्गमित केले होते. या दोन्ही शासन निर्णयानुसार शैक्षणिक शुल्क प्रतिपूर्ती योजना राज्यातील अभिमत विद्यापीठांतील प्रवेशित विद्यार्थ्यांना अनुज्ञेय नव्हती.

वरील दोन्ही शासन निर्णयातील तरतूदींच्या विरोधात, राज्यातील अभिमत विद्यापीठातील आर्थिक व सामाजिकदृष्ट्या मागासवर्गीय विद्यार्थ्यांना शासनाची प्रचलित शिक्षण

शुल्क प्रतिपूर्ती योजना लागू करण्याबाबत मा.उच्च न्यायालय, मुंबई खंडपीठ येथे जनहित याचिका क्र.६९/२०११ दाखल करण्यात आली होती. सदर याचिकेत मा.उच्च न्यायालयाने राज्यातील अभिमत विद्यापीठातील व्यावसायिक अभ्यासक्रमाच्या विद्यार्थ्यांना शासनाच्या प्रचलित शिक्षण शुल्क शिष्यवृत्ती योजनेनुसार लाभ अनुज्ञेय करण्याबाबत संदर्भाधीन क्र.(०३) येथील दि.२०.०३.२०१५ च्या न्यायनिर्णयाद्वारे आदेश पारीत केले होते.

मा.उच्च न्यायालयाच्या वरील आदेशांची अंमलबजावणी करण्यासाठी राज्यातील अभिमत विद्यापीठे, त्यांचे अभ्यासक्रम, अभ्यासक्रमांची विद्यार्थीक्षमता इ. च्या आधारावर अभ्यासक्रमनिहाय, सामाजिक संवर्गनिहाय विद्यार्थीक्षमता, संबंधित प्रशासकीय विभागाद्वारे देण्यात येणाऱ्या शिष्यवृत्तीच्या प्रतिपूर्तीचे प्रमाण या बाबी विचारात घेऊन प्रतिविद्यार्थी शुल्काची प्रतिपूर्ती करण्यासाठी एक सर्वसमावेशक सुत्र विहित करुन शासनास शिफारस करण्यासाठी संदर्भाधिन क्र.(०६) येथील दि.०७.१२.२०२१ च्या शासन निर्णयान्वये मा.न्या.श्री.एम.एन.गिलानी (निवृत्त) तथा माजी अध्यक्ष, शुल्क नियामक प्राधिकरण, मुंबई यांच्या अध्यक्षतेखाली त्रिसदस्यीय तज्ञ समिती गठीत करण्यात आली होती.

वरील समितीने आपला अहवाल संदर्भाधिन क्र.(०७) येथील दि.२७.१२.२०२१ च्या पत्रान्वये समितीच्या शिफारशींसह शासनास सादर केला. सदर अहवालातील समितीवर सोपविण्यात आलेल्या कार्यकक्षेतील प्रमुख शिफारशी खालीलप्रमाणे आहेत.:-

१) समितीने राज्य शासनाच्या राजर्षी छत्रपती शाहू महाराज शिक्षण शुल्क शिष्यवृत्ती योजनेचे लाभ हे राज्यातील अभिमत विद्यापीठांतील व्यावसायिक अभ्यासक्रमांना प्रवेशित असलेल्या विद्यार्थ्यांना अनुज्ञेय करण्याकरिता खालीलप्रमाणे ३ सुत्रांची शिफारस केली आहे.:-

(१) **साधी सरासरी (Simple Average)** - संबंधित अभ्यासक्रमाच्या प्रत्येक खाजगी, व्यावसायिक संस्थेकरिता निर्धारित करण्यात आलेल्या शुल्काच्या बेरजेस, संबंधित अभ्यासक्रमाच्या एकूण खाजगी व्यावसायिक संस्थांच्या संख्येने भागाकार केल्यास येणारी संख्या म्हणजे साधी सरासरी होय.

(२) **महत्तम व लघुत्तम शुल्काचा मध्य (मध्यम शुल्क) (Mean Value)** - संबंधित अभ्यासक्रमासाठी आकारण्यात आलेले महत्तम शुल्क व लघुत्तम शुल्क यांची बेरीज भागिले दोन म्हणजे महत्तम व लघुत्तम शुल्काचा मध्य (मध्यम शुल्क) होय.

(३) **विद्यार्थी संख्या भारीत सरासरी (weighted Average)** - भारित सरासरी शुल्क म्हणजे संस्थानिहाय शुल्क गुणिले प्रवेशित विद्यार्थी यानुसार आलेली संख्या, त्यानुसार आलेल्या सर्व संख्यांची बेरीज भागिले एकूण विद्यार्थीसंख्या यानुसार आलेली संख्या म्हणजे विद्यार्थी संख्या भारीत सरासरी (weighted Average) होय.

२) **विद्यापिठीय स्थलांतरण घटक/गुणक (Discounting Factor)** - समितीने विद्यार्थ्यांमध्ये अभिमत विद्यापीठाला प्रथम प्राधान्य देण्याची ओढ काही अंशी कमी व्हावी, याकरिता विद्यापिठीय स्थलांतरण घटक/गुणक (Discounting Factor) ची शिफारस केली

असून त्यामध्ये समितीने विहित केलेले सुत्र अंगीकारुन जे काही शुल्क देय होते त्यामध्ये सरसकट १० ते २० टक्क्यांची कपात करुन शुल्काची प्रतिपुर्ती करण्याची शिफारस केली आहे.

समितीचा अहवाल व त्यातील प्रस्तावित शिफारशींबाबत शिष्यवृत्तीशी सर्वसंबंधित विभागांसमवेत (सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग, आदिवासी विकास विभाग, इतर मागास बहुजन कल्याण विभाग, वैद्यकीय शिक्षण व औषधी द्रव्ये विभाग, अल्पसंख्यांक विभाग व कृषि, पशुसंवर्धन व मत्स्यव्यवसाय विभाग) केलेल्या विचारविनिमयाअंती समितीच्या अहवालातील शिफारशीनुसार अभ्यासक्रम, सुत्रनिहाय शिष्यवृत्तीची रक्कम परिगणित करुन धोरणात्मक निर्णय घेण्यासाठी प्रस्ताव सादर करण्याचे ठरले. त्यानुसार शिष्यवृत्तीच्या रक्कमा अभ्यासक्रम, सुत्रनिहाय परिगणित करुन सर्वसंबंधित विभागांना उपलब्ध करुन देण्यात आल्या. तद्नंतर सर्वसंबंधित विभागांकडून प्राप्त झालेल्या अभिप्रायासह शिष्यवृत्तीची तरतूद अंदाजित करुन व संदर्भाधीन क्र.(०५) येथील अभिमत विद्यापीठातील प्रवेश प्रकिया व शुल्क प्रक्रिया याबाबत विद्यापीठ अनुदान आयोगाने दि.२०.०२.२०१९ च्या अधिसूचनेन्वये प्रसिध्द केलेले नियम विचारात घेऊन अभिमत विद्यापीठातील प्रवेशित विद्यार्थ्यांच्या शिष्यवृत्तीच्या प्रतिपूर्तीकरिता सविस्तर प्रस्ताव राज्य मंत्रिमंडळाच्या बैठकीत सादर करण्यात आला. तद्नुषंगाने संदर्भाधीन क्र.(०८) नुसार दि.३१.०१.२०२३ रोजी झालेल्या राज्य मंत्रिमंडळाच्या बैठकीत सविस्तर विचारविनिमय होऊन झालेल्या निर्णयानुसार खालीलप्रमाणे निर्णय घेण्यात येत आहे.

शासन निर्णय :-

१. राज्यातील अभिमत विद्यापीठातील विविध प्रशासकीय विभागांच्या नियंत्रणाखालील व्यावसायिक अभ्यासक्रमांचे शिक्षण घेणाऱ्या व राज्य शासनाच्या प्रचलित धोरणानुसार परीक्षा शुल्क व शिक्षण शुल्क प्रतिपूर्तीकरिता पात्र ठरणाऱ्या व्यावसायिक अभ्यासक्रमाच्या विद्यार्थ्यांना सन २०२२-२३ हया शैक्षणिक वर्षापासून राजर्षी छत्रपती शाहू महाराज शिक्षण शुल्क शिष्यवृत्ती योजनेचे लाभ अनुज्ञेय करण्यात येत आहेत.

२. वरीलप्रमाणे शिष्यवृत्तीची देय रक्कम ही प्रतिविदयार्थी अनुज्ञेय करण्याकरिता मा.न्या.श्री.एम. एन.गिलानी (निवृत्त) तथा माजी अध्यक्ष, शुल्क नियामक प्राधिकरण, मुंबई यांच्या अध्यक्षतेखालील समितीने सादर केलेल्या अहवालातील प्रस्तावित्त केलेल्या खालील शिफारशी स्वीकृत्त करण्यात येत आहेत.:-

   १. विद्यार्थीसंख्या भारित सरासरी (Weighted Average)
   २. विद्यापीठीय स्थलांतरण घटक / गुणक (Discounting Factor)

३. मा.न्या.श्री.एम.एन.गिलानी (निवृत्त) यांच्या अहवालातील विद्यार्थीसंख्या भारित सरासरी (Weighted Average) ह्या सुत्रानुसार परिगणित केलेल्या शुल्कातून विद्यापीठीय स्थलांतरण घटक / गुणक नुसार २० टक्क्यांची कपात करुन राज्यातील अभिमत विद्यापीठातील व्यावसायिक अभ्यासक्रमांच्या विदयार्थ्यांना सर्वसंबंधित प्रशासकीय

विभागांच्या एकत्रित शुल्काच्या प्रतिपूर्तीपोटी रु.११८.६४ कोटी एवढ्या अंदाजित केलेल्या शिष्यवृत्तीच्या तरतुदीस मान्यता देण्यात येत आहे.

४. मा.न्या.श्री.एम.एन.गिलानी (निवृत्त) यांच्या समितीने केलेल्या शिफारशीनुसार प्रस्तावनेत नमूद केल्याप्रमाणे सुत्रानुसार अभ्यासक्रमनिहाय व सुत्रनिहाय अंदाजित केलेल्या शुल्कांचे तपशिलवार विवरणपत्र या शासन निर्णयासोबतच्या "परिशिष्ट-अ" मध्ये संदर्भासाठी सोबत जोडले आहे.

५. प्रशासकीय विभागांनी अभ्यासक्रमनिहाय, सामाजिक प्रवर्गनिहाय शुल्कांच्या तरतुदींची पडताळणी करुन शिष्यवृत्तीसाठी आवश्यक असलेल्या निधीची तरतूद संबधित प्रशासकीय विभागांच्या अधिनस्त असलेल्या लेखाशिर्षाखाली अर्थसंकल्पित करुन वितरित करण्याची कार्यवाही करावी.

६. वरीलप्रमाणे शिष्यवृत्तीचे प्रदान हे संदर्भाधीन क्र.(०४) येथील दि.०७.१०.२०१७ च्या शासन निर्णयान्वये विहित केलेल्या कार्यपध्दतीनुसार डीबीटी पोर्टलमार्फत करण्याची कार्यवाही संबधित प्रशासकीय विभागाव्दारे करण्यात यावी. याकरिता विद्यार्थ्यांची अभिमत विद्यापीठनिहाय व अभ्यासक्रमनिहाय नावांची नोंदणी व इतर आवश्यक ती प्रक्रिया संबंधित प्रशासकीय विभागांनी त्यांच्या स्तरावरुन माहिती व तंत्रज्ञान विभागाच्या समन्वयाने पार पाडावी.

७. संदर्भाधीन क्र.(०४) येथील दि.०७.१०.२०१७ च्या शासन निर्णयानुसार शासकीय, शासन अनुदानित व कायम विनाअनुदानित महाविद्यालये/शासकीय विद्यापीठे व त्या विद्यापीठांतर्गत येणाऱ्या उपकेंद्रामधील मान्यताप्राप्त व्यावसायिक अभ्यासक्रमांसाठी शासनाच्या सक्षम प्राधिकरणामार्फत केंद्रीभूत प्रवेश प्रकियेद्वारे प्रवेश घेणे व शुल्क नियामक प्राधिकरणाद्वारे निश्चित केल्याप्रमाणे शिक्षण शुल्क आकारणे ह्या अटी, अभिमत विद्यापीठातील विद्यार्थ्यांकरीता लागू असणार नाहीत.

८. अभिमत विद्यापीठातील विद्यार्थ्यांना शिक्षण शुल्क प्रतिपूर्ती करण्यासंदर्भात अभिमत विद्यापीठे, प्रशासकीय विभाग, संबंधित क्षेत्रिय कार्यालये / संचालनालये / आयुक्तालये यांच्यामध्ये समन्वय राखून योजनेची अंमलबजावणी करण्याकरीता संबधित प्रशासकीय विभागाने त्यांच्या स्तरावरुन शिक्षण शुल्काच्या प्रतिपूर्तीसाठी कार्यपध्दती निश्चित करावी.

९. राज्यातील अभिमत विद्यापीठातील विद्यार्थ्यांना शिष्यवृत्ती प्रदान करण्याकरीता राज्यातील अभिमत विद्यापीठांनी राज्य शासनासोबत समन्वय साधण्यासाठी नोडल अधिकाऱ्यांची नियुक्ती करावी व त्याप्रमाणे राज्य शासनाच्या संबंधित प्रशासकीय विभाग, संचालनालये / आयुक्तालये यांना अवगत करावे.

१०. अभिमत विद्यापीठांच्या कार्यपध्दतीबाबत विद्यापीठ अनुदान आयोगाने संदर्भाधीन क्र.(०५) येथील दि.२०.०२.२०१९ रोजीच्या अधिसूचनेन्वये UGC (Institutions Deemed to be Universities) Regulations, २०१९ हे नियम प्रसिध्द केले आहेत. सदर नियमांच्या अंमलबजावणीसंदर्भात राज्यातील सर्व अभिमत विद्यापीठांना खालीलप्रमाणे सूचना देण्यात येत आहेत:-

१०.१. राज्य शासनाद्वारे संदर्भाधीन क्र.(०४) येथील दि.०७.१०.२०१७ च्या शासन निर्णयानुसार शासनाच्या राजर्षी छत्रपती शाहू महाराज शिक्षण शुल्क शिष्यवृत्ती योजनेंतर्गत द्यावयाच्या शिष्यवृत्तीसंदर्भात धोरणात्मक निर्णय घेण्यात आलेला आहे. त्यानुसार सर्वसंबंधित प्रशासकीय विभागाच्या अखत्यारितील विविध अभ्यासक्रमांना शिष्यवृत्ती देण्यात येते. त्यामुळे अभिमत विद्यापीठातील विविध अभ्यासक्रमांसाठी प्रवेशित विद्यार्थ्यांना राज्य शासनाची शिष्यवृत्ती देण्यासाठी अभिमत विद्यापिठातील अभ्यासक्रम, शिक्षण शुल्क व प्रवेशित विदयार्थी याबाबतची माहिती ही राज्य शासनाच्या सर्वसंबंधित प्रशासकीय विभागांना उपलब्ध करुन देण्यात यावी.

१०.२. राज्यातील अभिमत विद्यापीठांनी UGC (Institutions Deemed to be Universities) Regulations, २०१९ मधील उप नियम क्र.८ मध्ये दिलेल्या तरतुदीनुसार अभिमत विद्यापीठामध्ये सुरु असलेल्या अभ्यासक्रमांबाबतची तसेच सुरु करण्यात येणाऱ्या अभ्यासक्रमांबाबतची माहिती ही दरवर्षी प्रवेश प्रक्रिया पूर्ण झाल्यानंतर संबधित संचालनालय/आयुक्तालय यांना तसेच शासनाच्या संबंधित प्रशासकीय विभागांना सादर करावी.

१०.३. सदर नियमातील नियम क्र.११ मध्ये दिलेल्या तरतुदीनुसार राज्यातील प्रत्येक अभिमत विद्यापीठाने त्यांच्या अधिनस्त विद्यापीठे, संस्था यामध्ये प्रवेश व शुल्क याबाबतची प्रशासकीय संरचना स्थापित करण्याची, त्याचप्रमाणे प्रवेशित विदयार्थी, शुल्क याबाबतची माहितीपुस्तिका (Prospectus) ही संस्थेच्या संकेतस्थळावर प्रसिध्द करण्यात यावी व त्याबाबतचा अहवाल वेळोवेळी संचालनालयामार्फत सर्व संबंधित प्रशाकीय विभागांना सादर करावा.

१०.४. नियम क्र.१८ मधील तरतुदीनुसार अभिमत विद्यापिठांनी निधी (Funds), लेखापरीक्षण (Audits), वार्षिक अहवाल (Annual Reports) इ. लेखाजोखा ठेवण्याची कार्यवाही करावी.

१०.५. वरील नियमातील नियम १९ मध्ये नमूद सूचनांनुसार अभिमत विद्यापिठांनी त्यांच्या अधिनस्त प्रशासकीय संरचना तसेच अभिमत विद्यापीठांतर्गत अँटी रॅगींग इ. बाबत दिलेल्या तरतुदीनुसार व्यवस्था / कक्ष स्थापिल करण्याची कार्यवाही करावी.

११. सदरचा शासन निर्णय हा दि.३१.०१.२०२३ रोजी झालेल्या राज्य मंत्रिमंडळ बैठकीतील झालेल्या निर्णयानुसार निर्गमित करण्यात येत आहे.

१२. प्रस्तुत शासन निर्णय हा महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करून देण्यात आलेला असून त्याचा संगणक संकेतांक २०२३०२१५१५५९०५२२०८ असा आहे. हा आदेश डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

NITIN JYOTINATH GHIRATKAR

(नि. ज्यो. घिरटकर)
कक्ष अधिकारी, महाराष्ट्र शासन

प्रत,

१. मा. राज्यपाल यांचे प्रधान सचिव, राजभवन, मलबार हिल, मुंबई.
२. मा. मुख्यमंत्री यांचे अपर मुख्य सचिव / प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई
३. मा. मंत्री / मा. राज्यमंत्री (सर्व), मंत्रालय, मुंबई
४. मा. अध्यक्ष, विधानसभा यांचे खाजगी सचिव, विधानभवन, मुंबई
५. मा. सभापती, विधानपरिषद यांचे खाजगी सचिव, विधानभवन, मुंबई
६. मा. उपाध्यक्ष, विधानसभा यांचे खाजगी सचिव, विधानभवन, मुंबई
७. मा. उपसभापती, विधानपरिषद यांचे खाजगी सचिव, विधानभवन, मुंबई
८. मा. विरोधी पक्षनेता (विधानसभा) यांचे खाजगी सचिव, विधानभवन, मुंबई
९. मा. विरोधी पक्षनेता (विधानपरिषद) यांचे खाजगी सचिव, विधानभवन, मुंबई
१०. मा.संसद सदस्य (महाराष्ट्र राज्यातील)
११. मा.विधानसभा सदस्य (सर्व), विधान भवन, मुंबई
१२. मा.विधानपरिषद सदस्य (सर्व), विधान भवन, मुंबई
१३. मा. मुख्य सचिव, मंत्रालय, मुंबई
१४. सर्व प्रशासनिक विभागाचे अपर मुख्य सचिव/ प्रधान सचिव/ सचिव, मंत्रालय, मुंबई
१५. सर्व मंत्री/राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव
१६. अपर मुख्य सचिव, वित्त विभाग, मंत्रालय, मुंबई
१७. अपर मुख्य सचिव, नियोजन विभाग, मंत्रालय, मुंबई
१८. अपर मुख्य सचिव, वित्त विभाग, मंत्रालय, मुंबई
१९. अपर मुख्य सचिव, अल्पसंख्याक विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई
२०. प्रधान सचिव, इतर मागास बहुजन कल्याण विभाग, मंत्रालय, मुंबई
२१. प्रधान सचिव, कृषि, पशुसंवर्धन, दुग्धविकास व मत्स्यव्यवसाय विभाग, मंत्रालय, मुंबई
२२. सचिव, वैद्यकीय शिक्षण व औषधी द्रव्ये विभाग, मंत्रालय, मुंबई
२३. सचिव,सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग,मंत्रालय, मुंबई
२४. आयुक्त, समाजकल्याण आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे
२५. आयुक्त, आदिवासी विकास आयुक्तालय, महाराष्ट्र राज्य, नाशिक
२६. आयुक्त, कृषी, महाराष्ट्र राज्य, पुणे